

BAŞKANLIK HÜKÜMET SİSTEMİ VE MUTLAK MONARŞİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

COMPARISON OF PRESIDENTIAL GOVERNMENT SYSTEM AND ABSOLUTE MONARCHY

Zeynep Büşra KORKMAZ

Öğr.Gör., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4244-406X>,

zeynep.korkmaz@kilis.edu.tr

ÖZET

Hükümet sistemleri belirlenirken ortaya konulan ilk ilişki yasama ve yürütmenin birbiriyle ilişkisidir. Bu ilişkiye bakılarak hükümet sistemleri ikili bir tasnife tabi tutulmuştur; kuvvetler ayrılığı ve kuvvetler birliği. Kuvvetler ayrılığı ilkesinin uygulandığı hükümet sistemlerinde başkanlık, yarı başkanlık ve parlamenter sistemler görülürken; kuvvetler birliği ilkesinin uygulandığı hükümet sistemlerinde ise kuvvetler yasamada birleşirse meclis hükümeti sistemi, yürütmede birleşirse monarşi sistemi görülmektedir. Pek çok ülkede en iyi hükümet sisteminin ne olduğu konusu tartışılmaktadır. Bu çalışmada, farklı hükümet sistemleri ve devlet şekillerinin ülkelerin demokrasi seviyelerinin belirlenmesi noktasında oynadığı rol, başkanlık ve mutlak monarşi hükümet sistemleri üzerinden ele alınmıştır. Başkanlık sisteminin ve mutlak monarşinin demokrasiye getirdiği avantaj ve dezavantajlar incelenirken, incelenen toplumların demokrasiyi ne derece içselleştirdiği, toplumun sisteme ne kadar hazır olduğu, ülkede uygulanan seçim sistemleri, devletin yapısı, ülkenin ekonomik durumu gibi etmenler dikkate alınarak bir değerlendirme yapılmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonunda, ülkelerin demokrasi seviyesinin gelişmesinin, sistemin mükemmel olmasından ziyade toplumun politik kültürü içselleştirmesi ve yönetenlerin hukuku ve adaleti öncelemesiyle gerçekleşeceği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Başkanlık Hükümet Sistemi, Mutlak Monarşi, Demokrasi, Özgürlük.

ABSTRACT

The first relationship that is put forward when determining the systems of government is the relationship of the legislature and the executive. Based on this relationship, government systems have been subjected to a dual classification; separation of forces and union of forces. While presidential, semi-presidential and parliamentary systems are seen in government systems where the principle of separation of forces is applied; In government systems where the principle of unity of forces is applied, the parliamentary government system is seen if the forces are combined in the legislature, and the monarchy system is seen if they combine in the executive. There is debate in many countries about what is the best government system. In this study, the role of different government systems and state forms in determining the level of democracy of countries is discussed through presidential and absolute monarchy government systems. While examining the advantages and disadvantages brought by the presidential system and absolute monarchy to democracy; An evaluation has been made by taking into account factors such as the extent to which the societies examined have internalized democracy, how ready the society is for the system, the election systems applied in the country, the structure of the state, and the economic situation of the country. As a result of the evaluations, it was seen that the development of the democracy level of the countries would be realized by society's internalizing the political culture and prioritizing the law and justice by the rulers rather than the perfection of the system.

Keywords: Presidential Government System, Absolute Monarchy, Democracy, Freedom.

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihinin var olduğu günden bugüne kadar yöneten ve yönetilenlerin mücadelesinde muktedirin hükmetme yetkisini nasıl kullanacağı hep tartışılmalı bir konu olmuştur. Yönetenlerin iktidarlarını tek başına ya da bir zümreyle birlikte mi kullanacağı yoksa lehine veya aleyhine alınan kararlardan etkilenen halkı da dahil ederek mi kullanacağı tartışmaların odak noktasını oluşturmaktadır. Bu tartışma bizleri “*hükümet sistemi*” kavramına götürmektedir. Hükümet sistemleri belirlenirken ortaya konulan ilk ilişki yasama ve yürütmenin birbiriyle ilişkisidir. Bu ilişkiye bakılarak hükümet sistemleri ikili bir tasnife tabi tutulmuştur; kuvvetler ayrılığı ve kuvvetler birliği.

Kuvvetler ayrılığı teorisi, anayasa hukukunun temel taşlarından birisidir. Bu teorinin oluşması John Locke, Lord Bolinbroke ve özellikle Montesquieu'nun çalışmalarına dayanmaktadır (Dönmez, 2020: 7). Kuvvetler ayrılığının amacı, devlet iktidarını sınırlandırmak ve vatandaşların temel hak ve hürriyetlerini korumaktır. Kuvvetler ayrılığı teorisini ilk kez dile getiren ve bu teoriyi kişi hürriyetine bir güvence olarak ileri süren kişi liberal İngiliz filozof John Locke'dur (Kılınç, 2016: 499). John Locke “*Sivil Siyasal-Yönetim Üzerine İki İnceleme*” (1691) isimli eserinde kuvvetler ayrılığının bir özgürlük güvencesi olduğunu ve devlet yönetiminde yasama, yürütme ve konfederatif olmak üzere üç kuvvet bulunduğunu, bunların da birbirinden ayrı olması gerektiğini savunmuştur (Gözler, 2010: 218; Kılınç, 2016: 499; Dönmez, 2020: 7). Montesquieu ise kuvvetler ayrılığı teorisini açıkça ortaya koymuş ve kuvvetler arasındaki dengenin kişilerin özgürlüklerini etkilediğini savunmuştur (Dönmez, 2020: 8). Montesquieu, Locke'dan farklı olarak her devlette üç türlü kuvvet olduğunu, bu kuvvetlerin eşit olduğunu ve her kuvvetin ayrı bir organ tarafından kullanılması gerektiğini ifade etmiş ve yargı kuvvetinin yasama kuvvetinden ayrılması gerektiği görüşünü savunmuştur (Turhan, 1989: 5; Kılınç, 2016: 449; Dönmez, 2020: 8). Yani Montesquieu, yasama-yürütmenin yanında yargılamayı da üçüncü bir kuvvet olarak kabul etmiştir (Teziç, 2015: 200). Montesquieu bu görüşlerini “*Kanunların Ruhu*” (*De L'esprit Des Lous*) adlı eserinde ortaya koymuş ve bu eserinde “*yargı kuvveti, yasama ve yürütme kuvvetinden ayrılmamışsa hürriyetten asla söz edilemez.*” (Teziç, 2015: 493) diyerek kuvvetler ayrılığına vurgu yapmıştır. Demokratik hükümet sistemlerinin oluşumu da Montesquieu'nun ortaya koymuş olduğu kuvvetler ayrılığı ilkesi çevresinde şekillenmektedir.

Kuvvetler ayrılığı ilkesinin uygulandığı hükümet sistemlerinde başkanlık, yarı başkanlık ve parlamenter sistemler görülürken; kuvvetler birliği ilkesinin uygulandığı hükümet sistemlerinde ise kuvvetler yasamada birleşirse meclis hükümeti sistemi, yürütmede birleşirse monarşi sistemi görülmektedir (Kılınç, 2016: 450). Bu çalışmada farklı hükümet sistemleri ve devlet şekillerinin ülkelerin demokrasi seviyelerinin belirlenmesi noktasında oynadığı rol, başkanlık ve mutlak monarşi hükümet sistemleri üzerinden ele alınacaktır.

2. BAŞKANLIK HÜKÜMET SİSTEMİ

İngiltere'den kitleler halinde yaşanan göçler sonucu Amerika'da kolonileşme hareketleri başlamış oldu. Bu kolonileşme hareketlerinin üzerine 4 Temmuz 1776 tarihinde Thomas Jefferson'un, ünlü düşünür John Locke'dan ilham alarak yazdığı Bağımsızlık Bildirgesi ilan edildi (Dönmez, 2020: 23). Bağımsızlık bildirgesinin üzerine 1787 yılında Philadelphia kurucu meclisinin üyeleri arasındaki tartışma sonucunda İngiltere'de uygulanan sınırlı monarşiden esinlenen ve insan aklının eseri olan başkanlık sistemi ortaya çıktı (Ersöz, 2015: 8). Başkanlık sisteminin temel özelliği, demokrasiyle kişisel iktidarın birleştirilmesidir. Dünya üzerinde çoğulcu demokrasinin gelişmesinde başkanlık sisteminin önemli katkıları olmuştur (Kılınç, 2016: 458).

Başkanlık sistemi, katı bir kuvvetler ayrılığı sistemine dayanır. Bu sebeple yasama ve yürütme güçleri kesin olarak birbirinden ayrılmıştır (Erdoğan, 1996: 5; Ersöz, 2015: 8; Kılınç, 2016: 458). Parlamenter sistemden farklı olarak yürütme organı tek kişiliktir ve yürütmeyi elinde bulunduran başkandır, başkanın haricinde sembolik de olsa bir devlet başkanlığı makamı yoktur (Dönmez, 2020: 25). Başkanın devlet başkanı olmasının yanı sıra diğer bir görevi de milli birliğin temsilcisi olmasıdır. (Erdoğan, 1996: 206; Teziç, 2015: 532; Dönmez, 2020: 24). Başkan hem hükümet şefi hem parti lideri hem de devlet lideri olarak üç fonksiyonu da üstlenir (Kuzu, 2012: 29; Dönmez, 2020: 24). Başkanlık sisteminin diğer bir özelliği de başkanın halk tarafından belli bir dönem için seçilmesidir (Erdoğan, 1996: 206; Ersöz, 2015: 9; Teziç, 2015: 532).

Sert kuvvetler ayrılığı prensibinin gereği olarak yürütme organını elinde bulunduran başkan yasama organının faaliyetine katılamamaktadır (Ersöz, 2015: 9; Kılınç, 2016: 460). Yani başkan yasama organının toplantılarına katılamaz ve yasa teklifinde bulunamaz (Ersöz, 2015: 9). Parlamento da kanun koyar fakat kanunların uygulanmasına karışamaz (Kılınç, 2016: 460; Dönmez, 2020: 24). Sonuç olarak başkanlık sisteminde organlar karşılıklı olarak birbirlerinin görevlerine karışamaz ve son veremezler (Ersöz, 2015: 9; Hurma, 2017: 2; Dönmez, 2020: 25).

Başkanlık hükümet sistemi, Montesquieu'nun belirtmiş olduğu kuvvetler ayrılığı prensibinin en sert şekilde uygulandığı yasama, yürütme ve yargı erklerinin birbirinden kesin ve net bir şekilde ayrıldığı ve aralarındaki ilişkinin son derece sınırlı olduğu bir sistemdir (Özbudun, 2013: 349; Kılınç, 2016: 450). Giovanni Sartori, başkanlık hükümet sistemini, halkın doğrudan doğruya seçimiyle iktidara gelen başkanın, yürütmenin başı olduğu ve net bir şekilde kuvvetler ayrılığının görüldüğü politik bir sistem olarak tanımlamaktadır (Sartori, 1997: 112; Kılınç, 2016: 460).

Sartori, başkanlık sistemini ayrıntılı olarak şu şekilde tanımlamaktadır (Erdoğan, 1996: 207; Sartori, 1997: 114);

- Başkan, halk tarafından doğrudan doğruya veya ona benzer bir yöntemle seçilir. Devlet başkanının halk tarafından seçilmesi sistemin tanımlanması bakımından zorunlu bir şart olarak görülmekle birlikte yeterli değildir. Çünkü, başkanlık hükümet sistemini uygulamalarına rağmen; Avusturya, İrlanda, İzlanda gibi ülkelerde cumhurbaşkanı halk tarafından genel oyla seçilmektedir.

- Görev süresi önceden belirlenmiş olan başkanın, görev süresi içerisinde parlamento tarafından görevden uzaklaştırılması mümkün değildir. Hükümetin ya da yürütme organının parlamento tarafından atanabilmesi ya da düşürülebilmesi başkanlık hükümet sisteminde söz konusu değildir. Bu sistemde, kabinede bulunan bakanları başkan kendi takdirine göre tayin eder veya görevden uzaklaştırır. Başkan, parlamentonun memnuniyetini dikkate alabilir fakat nihayetinde kabine üyeleri başkanın atadığı kişilerdir ve öyle kalırlar. Tüm bu açıklamalara rağmen Sartori, parlamentoya bakanları sorgulama ve hatta istisnai olarak görevden düşürme yetkisinin verilmesini başkanlık sistemine aykırı bulmamıştır.

- Sartori'nin son kriteri ise başkanın yürütme organını yönlendirmesidir. Yani hükümetin başı devlet başkanıdır ve yürütmeye otorite çizgisi başkandan aşağı doğru dümdüz inmelidir.

Çalışmanın geri kalan kısmında başkanlık sisteminin kökenlerinin dayandığı ve başarılı örneklerinin gerçekleştiği ABD Başkanlık Sistemi ele alınacaktır.

ABD başkanlık sistemi de yasama, yürütme ve yargı organlarının kesin ayrılığı üzerine kurulan politik bir sistemdir (Bezci, 2005: 79). Başkanlık hükümet sisteminde başkanın siyaseten sorumluluğu yoktur. Fakat istisna olarak da olsa cezai sorumluluk söz konusudur.

Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Demokrasi modellerinin Başkanlık Sistemindeki yansımalarına bakmakta yarar vardır.

Çoğunlukçu Demokrasi kavramı felsefi temelini J. J. Rousseau'nun "Genel İrade" kuramından almıştır. Rousseau'nun "Toplum Sözleşmesi" adlı eserinde yer alan genel irade kuramına göre devlette egemenliğin sahibi genel iradenin kendisidir. Genel irade; bölünemez, devredilemez ve sınırlanamaz. Bununla birlikte genel irade yanılmaz ve bütün tasarrufları doğrudur. Genel irade kuramının etkisinde kalan çoğunlukçu anlayışa göre yapılan seçimlerde halkın çoğunluğunun oyunu alan kesim hükmetme yetkisini tek başına elde ederken, azınlıkta kalan kısım sadece muhalefet etme görevini üstlenmek durumunda kalmaktadır. Çoğunluk anlayışına göre ideal demokratik yönetime yaklaşmanın en iyi yolu çoğunluğun hakimiyetinin sağlanmasıdır (Soysal, 2002: 335). Arend Lijphart ise çoğunlukçu demokrasi modelinde, devletin yürütme gücünün dar bir çoğunluğun elinde olması sebebiyle yasama ve yürütme organlarının fiili birliktelik içerisinde olması gerektiğini savunmuştur.

Oydaşmacı Demokrasi kavramı ise felsefi temelini kısmen dayandırabileceğimiz bireysellikten ve insanların hayat, hürriyet, mülkiyet gibi vazgeçilmez hakları olduğunu savunan John Locke'dan almıştır (Soysal, 2002: 336). Dar bölge ve çoğunluk esasına göre düzenlenmiş iki partili bir sisteme dayanan Westminster modelinin aksine Oydaşmacı demokrasi; yönetime azınlığın (din, dil, ırk ve ideoloji gibi birçok noktada farklılaşan kesimlerin) daha fazla katılmasının ve koalisyon hükümetlerinin kurulmasının mümkün olduğu bir anlayışın ürünüdür. Oydaşmacı demokrasi modelinin ayırt edici özelliği olarak; yürütme gücünün paylaşılması, büyük koalisyonların kurulması, çok partili siyasal hayatın varlığı, yazılı bir anayasa, nispi seçim sistemi, yerel ve yerel olmayan federalizm ve yerinden yönetim gibi unsurların bulunması gerektiğini görülmektedir (Soysal, 2002: 335). Lijphart ise oydaşmacı demokrasi modelinin zorunlu unsurunun, yürütme gücünün koalisyonlar aracılığıyla paylaşılması ve toplumsal farklılıkların temsil edilmesi olduğunu vurgulamaktadır.

Lijphart'ın oydaşmacı ve çoğunlukçu demokrasi modeli tanımlamalarına bakıldığında, yürütme gücünün halkın seçtiği başkanın elinde olması ve kabine üyelerinin de başkan tarafından kendi partisi içinden seçilmesi nedeniyle, başkanlık sisteminin çoğunlukçu demokrasi modeline yakın olduğu söylenebilir. (Bezci, 2005: 82).

Başkanlık sistemi incelenirken genel olarak, avantajlı yönleri için ABD başkanlık sisteminin özellikleri, dezavantajlı yönleri içinse Latin Amerika'daki başkanlık sistemlerinin özellikleri dikkate alınmıştır.

2.1. Başkanlık Sisteminin Güçlü Yanları

Başkanlık sisteminin güçlü yönlerinden bahsedilirken; denge-denetim, istikrar, güçlü yönetim ve daha fazla demokrasi unsurları üzerinde durulacaktır.

2.1.1. Denge-Denetim

Başkanlık sisteminde, parlamenter sistemde mevcut olan fesih ve güven oyu gibi denetim araçlarının bulunmaması sebebiyle bunların yerine denge-denetim (check and balance) mekanizması öngörülmüştür (Dönmez, 2020: 28). Denge-denetim mekanizması öngörülmesinin nedenlerinden biri

de başkanlık sisteminde mevcut olan sert kuvvetler ayrılığında devletin organlarının birbirinden kesin ve net bir şekilde ayrılmış olması ve ayrılan güçlerin yetkilerini kötüye kullanmalarının engellenmek istenmesidir. Denge-denetim mekanizması, başkanın kongreye mesajlar göndermesi, parlamentonun da bütçeyi kabul edip etmemesi ve bakanların atanmasında rol oynaması yoluyla gerçekleştirilir.

2.1.2. İstikrar

Başkanlık sistemindeki avantajlardan biri de istikrarlı bir yönetim sağlanmasıdır. İstikrar, demokrasinin dayanıklılığı için önemli faktörlerden bir tanesidir. Başkanlık sisteminde istikrarın sebebi başkanın doğrudan doğruya halk tarafından belirli bir süreliğine seçilmesi ve bu süre dolmadan da parlamento tarafından görevden alınamamasıdır. Yani parlamenter sistemde olduğu gibi halk sadece parlamento seçmez, dolayısıyla koalisyon hükümetleri gibi bir durum da ortaya çıkmaz (Dönmez, 2015: 27; Hurma, 2017: 6). Koalisyon hükümetlerinin olmayışı, başkanın seçildiği dönemin sonuna kadar parlamento tarafından görevden alınamamasını sağlayacaktır (Dönmez, 2015: 27; Ersöz, 2015: 13). Başkanlık sisteminde parlamenter sistemde olduğu gibi parlamentonun güvensizlik oyu verme yetkisi yoktur (Dönmez, 2015: 27; Ersöz, 2015: 13; Hurma, 2017: 6). Bu durumda başkan, üzerinde parlamento baskısı hissetmeden daha rahat hareket ederek icraatlarına hız kazandıracaktır. Başkanlık sistemindeki bu istikrarın Latin Amerika ülkelerinde işleyememesinin sebebi bölgenin sahip olduğu ekonomik, kültürel ve politik yapı ile ilişkili olsa da, Sartori, istikrarsızlığın nedenini Latin Amerika başkanlarının zannedildiği kadar güçlü olmamalarıyla açıklamaktadır (Bezci, 2005: 87-90).

2.1.3. Güçlü yönetim

Otoritenin en önemli göstergelerinden birisi halk tarafından seçilmiş olmaktır. Doğrudan doğruya halkın oyuyla seçilen, yetkilerini direk halktan alan başkan güçlü bir yönetim sergiler (Ersöz, 2015: 13; Hurma, 2017: 6). Bu şekilde seçilmiş olan başkan psikolojik olarak güçlü hissedecek, sahip olduğu meşru güçle (Ersöz, 2015: 13; Hurma, 2017: 6) toplum düzenindeki çatışmacı davranışları ve siyasal şiddet gösterilerini asgari düzeye indirecek ve böylece hükümetin uzun bir dönem boyunca görevlerini etkin olarak yerine getirmesini sağlayacaktır (Gözler, 2000: 12; Ayan Musil, 2015: 13).

2.1.4. Daha fazla demokrasi

Daha fazla demokrasinin başkanlık sisteminde görülmesinin temel sebebi başkanın halk tarafından seçilmesidir (Kuzu, 2012: 99; Dönmez, 2020: 27). Başkan yani yürütme organı doğrudan halkın iradesi ile seçilir ve halk hesap sorarken kiminle muhtap olacağını bilir (Dönmez, 2015: 28; Ersöz, 2015: 13; Hurma, 2017: 6). Fakat parlamenter sistemin doğası gereği halk yürütmeyi seçemez. Yürütmeyi seçemeyen halk (seçmen) oy verirken hükümete kimin başkanlık edeceğini, hükümetin nasıl bir koalisyonla kurulacağını bilemez ve hesap soracağı muhatabı da karşısında bulamaz (Ersöz, 2015: 13).

Kuvvetler ayrılığının net olarak görüldüğü başkanlık sisteminde ülke gündemine ilişkin bilginin daha hızlı ortaya çıkması başkanın halka hesap verilebilirliğini teşvik edecektir. Parlamenter sistem savunucuları ise bilginin bu kadar hızlı ortaya çıkmasının bilgi kirliliğine ve toplumda kaos yaratma tehlikesine neden olacağı düşüncesiyle bu görüşe karşı çıkmaktadırlar.

Başkanlık sisteminde daha fazla demokrasiye hizmet eden araçlardan biri de parti disiplininin ve hiyerarşisinin az olmasıdır. Parti disiplininin az oluşu parlamentoda bulunan siyasetçilerin partilerinden bağımsız hareket edebilmesine olanak sağlamaktadır. Bağımsız hareket edebilme kabiliyetine sahip olan parlamenterler muhalefet tarafından öne sürülen farklı fikir ve önerilere daha açık olacaktırlar (Hurma,

2017: 6). Fakat parlamenter sistemde sıkı bir parti disiplini ve hiyerarşisi mevcut olduğu için bu durum hem parlamento içinde kutuplaşmaları artırarak yeni fikirlerin doğmasına engel olacak hem de parti çıkarları kamu çıkarlarının önüne geçecektir.

2.2. Başkanlık Sisteminin Zayıf Yanları

Başkanlık sisteminin zayıf yönlerinden bahsedilirken; kriz-tıkanıklık ve çift meşruluk unsurları üzerinde durulacaktır.

2.2.1. Kriz ve Tıkanıklık

Kuvvetler ayrılığı sisteminin net olarak görüldüğü başkanlık sisteminde, yasama ve yürütme erkleri birbirlerine müdahalelerde bulunamazlar. Yasama ve yürütme erklerinin birbirine etkisinin az olması sistemi tıkayarak bunu bir krize dönüştürebilir. Hükümet düzeyinde yaşanan bu kriz başkanlık sisteminin kendine has yapısıyla toplumu kutuplaşmaya sürüklemeye ihtimalini artırır (Dönmez, 2015: 28; Ersöz, 2015: 14; Hurma, 2017: 8).

Kriz ve tıkanıklığın büyüme sebeplerinden biri olarak da başkanın halk tarafından seçilmesi, seçilen başkanın görev süresinin sabit olması ve başkanın değiştirilme imkanının bulunmaması gösterilmektedir. Parlamenter sistemlerde ise olası bir kriz durumunda bu tıkanıklığı çözmek için devreye fesih ve güvenoyu araçları girmektedir. Başkanlık sistemi daha istikrarlı bir sistem gibi görünse de olası bir kriz durumunda, bu krizin çözülememesi istikrarsızlığı da beraberinde getirecektir (Dönmez, 2015: 28; Ersöz, 2015: 14; Hurma, 2017: 8). ABD bu politik tıkanıklıkları kendine has geliştirdiği demokrasi geleneğiyle ve kültürüyle aşabilmektedir. Fakat Latin Amerika ülkelerinde olası bir kriz durumunda tıkanıklığın çözülememesi sebebiyle başkanlık sistemi işleyememektedir (Sartori, 1997: 116; Bezci, 2005: 88; Dönmez, 2015: 28).

2.2.2. Çift meşruluk

Başkanlık sisteminde yasama organı gibi yürütme organı da doğrudan halk tarafından seçilir. Her iki organın da halk tarafından seçilmesi organlara ayrı ayrı meşruluk kazandırır (Dönmez, 2015: 28; Ersöz, 2015: 14; Hurma, 2017: 8). Parlamenter sistemde halk tarafından seçilen tek kurum parlamento olduğu için yürütme organı parlamentoyla iş birliği içindedir ve parlamentodan bağımsız değildir. Fakat başkanlık sisteminde her iki organın da ayrı ayrı meşruluk iddiasında bulunması organların iş birliğini engelleyerek sistemi tıkanıklığa sürükleyebilir (Dönmez, 2015: 28; Ersöz, 2015: 14; Hurma, 2017: 8).

Başkanlık sistemindeki diğer bir sorun da yürütme organının tek kişiden oluşmasıdır. Tek kişiden oluşan yürütme organı halktan aldığı gücü tek başına elinde tutmakta ve bu gücü tek başına elinde tutan başkanın otoriter rejim eğilimi artabilmektedir.

3. MUTLAK MONARŞİ

Kuvvetler ayrılığının aksine kuvvetler birliğinin yürütmede birleşiminin görünümü mutlak monarşi hükümet sistemidir. Bu sistemde tek ve en yüksek otorite hükümdardır. Yasama, yürütme hatta yargı yetkisi de hükümdar üzerinde birleşmiştir. Hükümdar yasa koymakta, uygulamakta ve ortaya çıkan uyuşmazlıkları çözmektedir. Bu yetkilerini kendisi doğrudan doğruya kullanmaz, görevlileri aracılığıyla kullanır. Ancak görevlendirilen bu kişiler hükümdarın memurlarıdır ve hükümdardan bağımsız hareket edemezler (Ersöz, 2015: 4). Mutlak monarşi ile ilgili verilen bu bilgiler değerlendirildiğinde monarkı sınırlayan hiçbir unsur gözüküyor ise de toplumların gelenek ve

göreneklerinin, ekonomik, kültürel ve dini yapılarının monarkın yönetim tarzı üzerinde ciddi etkileri olmaktadır.

Geçmişimizin izlerini taşıyan ve coğrafyamıza 600 yılı aşkın bir süre hükmetmiş olan Osmanlı Devleti monarşinin görünülerinden olan saltanat sistemi ile yönetilmekteydi. Her ne kadar demokratik sistemlerde olduğu gibi halkın yönetime katılımı ve hükümdarı sınırlandırması mümkün olmasa da muktediri sınırlandıran din, gelenek ve teamüller mevcuttu. Çoğunluğun hakimiyeti azınlığın muhalefeti üzerine inşa edilmiş bir başkanlık sistemi, çoğunluğun azınlığa karşı tahakkümüne dönüşebilme ihtimali ve görev süresi boyunca başkanın uygulamalarına müdahale araçlarının sınırlı olması halkın zulme uğramasına sebebiyet verebilecektir. Oysa halkın gelenek görenekleriyle, din ve kültürüyle uyumlu adil bir monarkın varlığı halkın refah içerisinde yaşamasını sağlayabilir.

Elbette ki lehine ve aleyhine kararlar alınan ve uygulanan halkı, bir kişinin keyfiyetine bırakmaktansa denetim ve kontrol mekanizmasının sağlandığı bir sistemi tercih etmek daha uygun olacaktır. Bu bağlamda sınırsız bir iktidardansa zaman ve yetki yönünden sınırlandırılmış tek kişinin yönetimi daha makul görünmektedir.

4. HÜKÜMET SİSTEMLERİNİN ÖZGÜRLÜKLE İLİŞKİSİ

İnsanlığın varoluşundan bu yana yönetilenlerin yönetenlere karşı olan mücadelesinde, halkın yönetime dahil edilme arzusu belki de özgürlüklerinin olabildiğince korunaklı hale gelme çabasıydı. Geçmişten günümüze özgürlüğün kazanılması ve korunmasında hükümet sistemlerinin önemi büyüktür. Bu açıdan bir devletin yönetim şekli olan hükümet sisteminin, o toplumu oluşturan bireylerin özgürlükleri için bir bekçi niteliğinde olduğu söylenebilir (Ateş-Akpınar, 2017: 2). Bu başlığımızda konumuz itibarıyla başkanlık ve mutlak monarşi hükümet sistemlerinin özgürlükle olan ilişkisi incelenecektir.

“Daha fazla özgürlük için hangi hükümet sistemi?” sorusunun cevabını arayan Freedom House’un 2016 yılındaki verilerine göre, Başkanlık sisteminin en başarılı ve en iyi görünümü olan ABD’nin özgürlük puanı 90’dır ve *free* statüsündedir. Başkanlık sisteminin başarısız örneklerinin görüldüğü 18 Latin Amerika ülkesinin özgürlük puanı 35-98 arasında değişkenlik göstermektedir ve bu ülkelerin ortalama özgürlük puanı 70’tir (Ateş-Akpınar, 2017: 13). Demokratik hükümet sistemleri içerisinde siyasal istikrar ve güçlü yönetim bağlamında oldukça başarılı bulunan başkanlık hükümet sistemlerinin, bölgesel faktörlere bağlı olarak halka yansımalarının değişkenlik arz ettiği görülmektedir.

Robert Dahl’ın belirtmiş olduğu demokratik kriterlerin uygulanmadığı antidemokratik hükümet sistemlerinden mutlak monarşinin Freedom House verilerine göre özgürlük puanı ortalaması 33’tür. Ayrıca verilere göre Tonga Krallığı 75 özgürlük puanına sahip iken Bhutan 56 özgürlük puanına sahiptir (Ateş-Akpınar, 2017: 16). Demokratik kriterlerin uygulanmamasına rağmen özgürlük puanının bu iki ülkede ortalamanın oldukça üstünde olması dikkat çekicidir. Bu özgürlük puanlarıyla Tonga Krallığı ve Bhutan’ın demokratik hükümet sistemlerinin en iyi örneklerinden olduğu savunulan başkanlık sisteminin uygulamalarının görüldüğü birçok Latin Amerika ülkesinin önünde olması, asıl meselenin sistemden ziyade politik kültür ve yaşam olduğunu göstermektedir. Hukuk, adalet ve özgürlüğü içselleştirmiş bir monarkın bu değerleri benimsemeyen bir başkandan daha başarılı ve makul sayılabilir.

5. SONUÇ

Başkanlık sistemi temelde kuvvetler ayrılığı hükümet sistemine dayanır. Başkanlık sisteminde sert kuvvetler ayrılığı mevcuttur ve erkleri güçlü parçalara ayırmayı hedef alır. Başkanlık sisteminde başkanın halk tarafından seçilmesi, parti disiplininin ve hiyerarşisinin az olması siyaseti daha çok lider eksenli hale getirmektedir. Buna karşılık mutlak monarşide kuvvetler birliği benimsenmiş ve devletin organları tek elde toplanmıştır.

Başkanlık sisteminin ve mutlak monarşinin bir demokrasiye getirdiği avantaj ve dezavantajlar incelenirken incelenen toplumların demokrasiyi ne derece içselleştirdiği, toplumun sisteme ne kadar hazır olduğu, ülkede kabul edilen parti ve seçim sistemleri, devletin yapısı, ülkenin ekonomik durumu gibi etmenler dikkate alınarak bir değerlendirme yapılmalıdır.

Başkanlık hükümet sistemi uygulamalarında, ilk olarak ortaya çıktığı ABD’de başarılı örnekler ortaya konurken, Latin Amerika ülkelerinde beklenenin aksine başarısız örnekler ortaya konmuştur. Halkın nesne konumundan özne konumuna geçiş çabası, özgürlüklerini daha fazla yaşama arzusundan kaynaklanmaktadır. Freedom House verilerindeki Tonga Krallığı ve Bhtuan örnekleri bize göstermektedir ki halkın özgürce yaşamasının tek yolu demokratik hükümet sistemleri değildir. Adil bir monarkın varlığı halka bazen demokratik yolla seçilmiş bir başkandan daha fazla özgürlük sunabilir. Başkanlık Hükümet Sisteminin Latin Amerika’da başarısız şekillerde uygulanması bize bu toplumlardaki kesimlerde birbirinden çok farklı demokrasi anlayışlarının olduğunu göstermektedir. Bundan dolayıdır ki demokrasinin gelişmesi sistemin mükemmel olmasından ziyade toplumun politik kültürü içselleştirmesi ve yönetenlerin hukuku ve adaleti öncelemesiyle gerçekleşecektir.

KAYNAKÇA

- Ateş, H., Akpınar, A. (2017). *Hükümet Sistemleri ve Özgürlük: Karşılaştırmalı Bir İnceleme*. Strategic Public Management Journal (Turkish Journal Park Academic), 3 (6): 1-22.
- Ayan Musil, P. (2015). *Hükümet Sistemleri: Başkanlık Sistemi ve Parlamenter Sistem*. Karşılaştırmalı Siyaset Temel Konular ve Yaklaşımlar, Der. Sabri Sayarı ve Hasret Dikici Bilgin, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 91-106.
- Bezci, B. (2005). *Demokrasi ve Başkanlık Sistemi*. Muğla Üniversitesi Yönetim Bilimleri Dergisi, 77-91.
- Dönmez, Ö. (2015). *Hükümet Sistemleri ve Hükümet Sistemlerinin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi*. http://web.ebaro.web.tr/uploads/45/Etkinlikler/2015/1_Omer_Donmez.pdf (Erişim T. 15.08.2022)
- Erdoğan, M. (1996). *Başkanlık Sistemini Doğru Tartışmak*. Liberal Düşünce Dergisi, Bahar 1996, 2: 4-12.
- Ersöz, O. (2015). *Hükümet Sistemlerinin Genel Teorisi ve Türkiye Analizi*. Ankara Üniversitesi SBKY Dergisi, 1-27.
- Gözler, K. (2000). *Türkiye'de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir?*. Türkiye Günlüğü, Eylül-Ekim 2000, (62): 25-47.
- Gözler, K. (2010). *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Hurma, E. (2017). *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Başkanlık Sistemi*. Ankara: TMBB Basımevi.
- Kılınç, D. (2016). *Türkiye'de Bitmeyen Tartışma: Hükümet Sistemi Üzerine Değerlendirmeler*. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 20: 447-510.
- Kuzu, B. (2012). *Her Yönüyle Başkanlık Sistemi*. 2. Baskı, İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.
- Özbudun, E. (2013). *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayıncılık.
- Sartori, G. (1997). *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği*. (Çev. E. Özbudun). Ankara: Yetkin Yayıncılık.
- Soysal, T. (2002). *Demokrasi İdesi Üzerine Bir Retorik*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13: 331-341.
- Teziç, E. (2015). *Anayasa Hukuku*. 19. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Turhan, M. (1989). *Hükümet Sistemleri ve 1982 Anayasası*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Yayınları.